

22. Докладніше див.: Грушевський О. До статті Костомарова про федеративний лад старої Русі // Україна. – 1928. – № 3. – С. 50–57.
23. Жур П. В. Дума про вогонь. – К.: Дніпро, 1985. – 434 с.; Шовкопляс Г. М., Шовкопляс І. Г. За покликком серця: Пам'ятки історії та культури в житті і творчості Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 1990. – 168 с.; іл.

Summary:

Mykola Kostytsya. REGIONAL STUDY OF A PARTICULAR REGION RESEARCH ORIGIN IN HIGH SCHOOL OF UKRAINE (THE FIRST PART OF XIX CENTURY).

The regional study of a particular region research origin in Kharkiv and Kyiv Universities, Volyn Lyceum Regional Study of a Particular Region Research Origin in High School of Ukraine (the first part of XIX century).

УДК 908 : 913 (477) (09)

Єлизавета БУРЛАКА

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ ПРО УКРАЇНУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «КНИГИ БОЛЬШОМУ ЧЕРТЕЖУ»

Актуальність проблеми. Історико-географічні дослідження викликають особливий інтерес, вони надають допомогу в пізнанні історії і географії рідного краю, допомагають відродити незаслужено забуті історико-географічні факти. Необхідно відзначити, що у колишньому СРСР при досить великій кількості публікацій, присвячених історії розвитку географічної науки, у них висвітлювали здебільшого найбільш загальні питання організації географічних досліджень. Відсутність узагальнюючих робіт із розвитку географічних досліджень на території України в цілому і та в її окремих регіонах зокрема вимагає систематизації й детального аналізу.

Важливу роль при розробці проблеми зіграли теоретико-методологічні та узагальнюючі дослідження істориків з питань історичної географії та історії географічних знань, а також роботи, що розглядають історико-географічні проблеми окремих районів Росії та України [1, 3, 4, 8, 9, 11].

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрана частина території України. Вибір району та хронологічних меж (XVI–XVII ст.) зумовлені змістом джерел інформації і бажанням систематизувати історико-географічні дані в рамках сучасної території країни. Головним джерелом аналізу й предметом дослідження є історико-географічна інформація «Книги Большому Чертежу» (КБЧ). На думку багатьох дослідників «Книга Большому Чертежу» є першою картою Московської держави та першим географічним описом цієї країни [10]. Це цінний географічний опис, що підводить підсумки вивченню і картографуванню країни в XVI – на початку XVII ст., тому вивчення будь-якої території в історичному аспекті, що спирається на опубліковані історико-географічні джерела, логічно починати з вивчення «Книги Большому Чертежу».

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є розробка принципів відбору географічної інформації для бази даних «Географічна спадщина КБЧ» з метою з'ясування особливостей вивченості території країни в кінці XVI – на початку XVII ст., визначення щільності інформації відповідно до сучасного адміністративно-територіального поділу України. Завдання дослідження – на основі детального аналізу бази даних систематизувати матеріал за різними принципами (категорії географічних об'єктів, розташування у межах природних та адміністративних границь) і по можливості визначити динаміку розвитку окремих об'єктів.

Історична довідка. Наприкінці XVI ст. у військовому відомстві Московської держави було складено «Большой Чертеж всего Московского государства по все соседние государства» [9]. У травні 1626 р. у Москві відбулася велика пожежа, у результаті якої загинуло багато документів. Новий «Большой Чертеж» було виготовлено у 1627 р. Як доповнення з воєнно-стратегічними цілями був складений «Чертеж Полю до Перекопи» – шляхом з Москви до Криму, а для них обох була написана «Книга Большому Чертежу», автором цих праць був Афанасій Мезенцев. Ні «старий чертеж» (оригінал і копії 1627 р.), ні креслення «полю» до нас не дійшли. Втрата обох креслень особливо піднімає цінність «Книги Большому Чертежу» і робить її дорогоцінною пам'яткою російської історико-географічної думки початку XVII ст. [1].

«Книга Большому Чертежу» містить дані двох креслень: «старого чертежа», складеного при царюванні Бориса Годунова, і «нового чертежа полю», складеного в 1627 році. Дані обох креслень списувалися до Книги безпосередньо із креслень. При складанні тексту «Книги Большому Чертежу» обидва креслення було розділено між декількома переписувачами, кожен з яких описував призначену

йому дорогу або річку.

Складання «Книги Большому Чертежу» не було винятковим явищем у російській картографії, тому що всі креслення XVI-XVII ст. супроводжувалися описами або «розписями», які було легше й швидше множити. Опис «старого чертежа» носить оро-гідрографічний характер і ведеться за головними річками. «Старый чертеж» не був першим кресленням на Русі, йому передував цілий ряд креслень окремих районів Московської держави, що склалися протягом усього XVI ст. Однак він був першим кресленням усієї Московської держави, складання якого було результатом створення централізованої Російської держави.

Креслення «полю» охоплювало порівняно вузьку, але довгу територію між лівими притоками Дніпра та правими притоками Дону, що простягається від Москви до Чорного моря, включаючи і Кримський півострів. Опис цієї території вівся за трьома основними шляхами півдня, що мали важливе стратегічне значення – Муравського, Кальміуського та Ізюмського.

Аналіз попередніх досліджень. У XVII ст. «Книга Большому Чертежу» служила практичним керівництвом для «Государевой службы посылок». На рубежі XVI-XVII століть погляд на «Книгу Большому Чертежу» змінюється, у ній починають бачити не тільки довідковий посібник, а і включають до загальноосвітньої літератури для вивчення природи та історії рідної країни. Учені XVIII ст. починають користуватися нею в наукових цілях. Як історико-географічне джерело «Книга Большому Чертежу» уперше була використана В.Н.Татищевим. Перше видання «Книги Большому Чертежу» з'явилося у Петербурзі в 1773 р. за назвою «Древняя Российская гидрография, содержащая описание Московского государства, рек, протоков, озер, кладезей и какие на них урочища и на каком они расстоянии». Пізніше вийшло ще три видання, які датувалися 1792, 1838 й 1846 рр. [7].

У XIX-XX ст. «Книга Большому Чертежу» сприймається як основне історико-географічне джерело, що представляє великий науковий і практичний інтерес. Книга є чудовим пам'ятником, що свідчить про самостійність російської географічної думки, про безсумнівно високий рівень географічних знань того часу і детальної вивченості ними своєї країни, про сумлінність і старанність їхньої роботи, а також про високий рівень техніки картографування, тому що зробити креслення з точним напрямком річок, з точним визначенням місця розташування окремих населених пунктів, визначенням проживання окремих народів було дуже важко. Виконати все це виявилось можливим тільки завдяки великій попередній роботі з картографування та опису Московської держави і суміжних з нею країн.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. з'являються окремі дослідження з аналізу географічної вивченості регіонів, описаних в «Книге Большому Чертежу». О. Макшеев зосередив свої дослідження на киргизьких степах і Туркестанському краї; Е.Н.Огородніков вивчав Волзький басейн й узбережжя Льодовитого та Білого морів. Вивченість сучасної території України в історико-географічних дослідженнях на нашу думку висвітлено недостатньо.

У першій половині XX ст. було проведено детальне дослідження всіх редакцій «Книги Большому Чертежу», з'ясовані час і обставини її створення, виявлені джерела та здійснено нове академічного видання, що відповідає науковим вимогам. В основу нашого дослідження покладено останнє видання 1950 р., підготовлене Ленінградським відділенням Інституту історії АН СРСР за редакцією К.І.Сербіної [7]. Саме це видання є найбільш повним і має великий допоміжний апарат, що полегшує орієнтування в масі списків і читанні тексту. Особливу цінність мають списки «Книги Большому Чертежу» розташовані за редакціями, часом написання, місцем зберігання, а також бібліографія та географічний покажчик.

Необхідно відзначити той факт, що практично всі роботи з історії розвитку географічної науки в Росії обов'язково містять інформацію про «Книгу Большому Чертежу». Серед авторів таких досліджень варто назвати М.Бондаровського [1], Н.Діка [3], Д.Лебедева [8], Т.Райнова [11].

Серед географічних досліджень другої половини XX ст. найбільший інтерес представляють роботи Ф.А.Шибанова [14]. У своїх дослідженнях він зосередив увагу на з'ясуванні принципів відбору географічної інформації, що знайшли відображення на «Большом чертеже», шляхом порівняння принципів відбору географічних елементів російської картографії зазначеного періоду з положеннями сучасної картографії. Основний географічний зміст «Книги Большому Чертежу» – річки, населені пункти та дороги.

Керівним мотивом при відборі річкової мережі було господарське і оборонне значення річок. Відбір річок за цими принципами російські картографи витримували з винятковою строгістю і послідовністю. Докладне зображення річкової мережі на «Большом чертеже» характерне для південних районів країни, що зумовлювалися потребами оборони країни. Тут проходили основні магістралі, які вели із Криму на Русь. Вони проходили басейнами верхів'я Оки із притоками, правих верхніх притоків Дону, верхньої та середньої течії Сіверського Донця, лівих притоків Десни та лівих притоків Дніпра: річок Псел, Ворскла, Оріль і Самара. Кожна, навіть незначна річка цього району, в той час мала військове значення для Московської держави, тому на них зверталася велика увага при

складанні карти. Крім того, наносилися ті річки, на яких були розташовані населені пункти. Всі річки на кресленні обов'язково визначалися.

У сучасній картографії відбір населених пунктів проводиться залежно від масштабу і призначення карти. У першу чергу на карті вказуються всі міста, селища міського типу, які розташовані в місцях переправ і на вузлах доріг, історичні і культурні місця. В XVI – XVII ст. картографи досить суворо виконували загальні положення з відбору населених пунктів сучасної картографії. Особлива увага приділялася населеним пунктам, розташованим біля переправ на річках, біля великих доріг, а також тих, що мали військове значення. Всі ці населені пункти на «Большом чертеже» підписані. На «Большом чертеже» були показані тільки основні магістралі. Дороги між окремими населеними пунктами на карті не вказані.

Зміст роботи. Для дослідника, який займається історико-географічною проблематикою, дуже важливо чітко уявляти і дотримуватися послідовності у роботі з джерелом, адже від цього залежить ефективність і якість дослідження. Фахівці висловлюють різні думки щодо кількості етапів у роботі з джерелами. Б.І. Корольов [5] виділяє такі найважливіші етапи:

- пошук, виявлення і попередній відбір джерела для наступної праці з ним;
- дослідження джерела, його аналітична критика;
- синтетична критика та наукове використання дослідження.

На шляху наукового пізнання джерела нерідко виникають певні перепони і труднощі. Щоб подолати ці перешкоди і забезпечити об'єктивний його аналіз, важливо використовувати декілька обов'язкових правил. *По-перше*, джерело не можна досліджувати у відриві від тієї конкретно-історичної реальності, в якій воно виникло. На всіх джерелах лежить відбиток свого часу, тієї епохи, в яку вони створені. Кожне з джерел покликане до життя певними умовами, мотивами, причинами, завданнями, цілями. *По-друге*, важливо знати історію тексту джерела, обставини його створення. *По-третє*, у процесі роботи над джерелом необхідно вивчити не його лише походження і текст, а й присвячену йому критичну літературу.

Аналітична критика джерела включає комплекс обов'язкових елементів, серед яких можна назвати такі:

- визначення зовнішніх особливостей джерела;
- прочитання тексту;
- тлумачення тексту;
- визначення вірогідності джерела, його надійності, наукової значущості.

Ключовим етапом роботи з джерелом є прочитання його тексту. Складність цієї роботи залежить від багатьох чинників. Читання писемних джерел з історії України XVI–XVII ст. вимагає спеціальної мовної підготовки. Важливим етапом дослідження є тлумачення (інтерпретація) тексту. Мовне тлумачення включає граматичне і термінологічне вивчення тексту. Важливо знати мовну систему, лексику часу, який ним досліджується. Мова швидко змінюється, особливо в галузі наукової термінології. Необхідно знати терміни, які існували у досліджуваній період. Іноді помилкове тлумачення окремих слів та виразів призводить до помилкових висновків. У тексті зустрічаються терміни географічного характеру, тлумачення яких вимагає додаткового роз'яснення (див. табл. 1).

Після аналізу тексту КБЧ була зроблена вибірка 278 географічних об'єктів, які повністю або частково перебували в межах сучасної території України. Наступним етапом дослідження було опрацювання інформації про окремі географічні об'єкти і створення на її основі бази даних «Географічна спадщина КБЧ». Структура бази даних створювалася з обліком наступних важливих факторів:

- ✓ простоти роботи з нею можливого споживача;
- ✓ можливості формалізації даних;
- ✓ приналежності до певної території.

Таблиця 1

Сучасне трактування історико-географічних термінів XVI - XVII ст. *

№	Старослав'янський термін	Сучасне тлумачення терміну
1	2	3
1.	Перевоз	Місце на річці, де перевозили з одного берега на другий; причал, де стоять судна для перевозу
2.	Перелаз	Переправа бродом через річку; місце, придатне для такої переправи
3.	Доездные памяти (грамота)	Документ, який засвідчував, що послана посадова особа була в місці призначення (він міг передаватися з рук у руки або залишатися в умовному місці); звіт про поїздку

1	2	3
4.	Колодезь	Витік, джерело
5.	Город	Крупний населений пункт
6.	Городище	Укріплене поселення, містечко
7.	Перекопъ	Рів із валом поперек будь-чого
8.	Кешеня	Мавзолей, надгробний молитовний пам'ятник з висловами з Корану
9.	Курган	Могильний насип, могильний пагорб, могильник
10.	Проток	Довжина течії річки, довжина річки
11.	Памяти	Загальна назва письмових повідомлень, ділових записів, документів різного характеру (які зазвичай використовувалися при зносінах не підлеглих одна одній установ)
12.	Полудни	З півдня
13.	Вожжи	Фахівці з пошуку питної води
14.	Полба	Хлібний злак, різновид пшениці
15.	Поварня	Приміщення для приготування їжі та напоїв
16.	Роспись	Детальне за пунктами, письмове повідомлення про будь-що, опис будь-чого
17.	Забор	Гранітні скелі, що перегороджують частину річки

* Інформація наведена за матеріалами «Словаря русского языка XI – XVII вв.».

Кожен географічний об'єкт, залежно від його виду, був описаний за такими показниками:

- порядковий номер географічного об'єкта;
- назва географічного об'єкта в старослов'янському варіанті;
- вид географічного об'єкта за уявленнями XVI-XVII ст.;
- номер сторінок у першоджерелі, де розміщена інформація про об'єкт;
- якісна й кількісна характеристика за матеріалами «Книги Большому Чертежу»;
- визначення вірогідності описів і ступеня стійкості об'єкта;
- сучасна назва географічного об'єкта;
- сучасна категорія об'єкта;
- класифікація географічних об'єктів за різними принципами:
 - ✓ розташування об'єкта в межах українських земель XVI-XVII ст.;
 - ✓ розташування в межах сучасної адміністративної області;
 - ✓ розташування водних об'єктів у басейнах великих річок або морів;
- наявність інформації в сучасних джерелах, за якими можна пізнати й описати об'єкти:
 - ✓ топографічні карти областей України масштабу 1: 200 000 [12];
 - ✓ загальногеографічна карта України масштабу 1:1 250 000 [15];
 - ✓ Географічна енциклопедія України [2];
 - ✓ історія міст і сіл України [6].

База даних створювалася окремо для річок, населених пунктів та інших об'єктів із врахуванням таких моментів. У тексті КБЧ територія України описується в різних місцях і містить багато повторень. Тому при систематизації матеріалу до кожного географічного об'єкта зазначені всі сторінки, з урахуванням повторень. При роботі з першоджерелом для опису території країни аналізувалися такі частини КБЧ (подальший текст наводимо мовою оригіналу):

- 1) Роспись Муравской дороги (с. 62-66);
- 2) Роспись Изюмской дороги (с. 67-69);
- 3) Роспись реке Донцу, и рекам и колодезям, которые реки и колодези в реку в Донец с крымской и с нагайской стороны пали: и на Донце татарские перевозы и перелазы, в которые приходят татары в Русь (с. 70-76);
- 4) крымская орда (с. 96);
- 5) река Днепр (с. 96, 107-111);
- 6) река Угра (с. 102-103);
- 7) пороги (с. 111-113).

Ретельної роботи вимагає перевірка вірогідності наведених у джерелі фактів та інформації. При визначенні ступеня вірогідності ми ґрунтувалися на відповідності кількісних та якісних описів із сучасним положенням об'єктів на географічних картах [12,15]. В основу перевірки правдивості опису покладений вимір відстаней на картах та їх зіставлення з даними КБЧ, а також стійкості назв у часі. Варто відзначити, що до XVI ст. на Русі сформувалася досить чітка система виміру довжин. Для виміру більших відстаней використалися версти двох різновидів: «путевая верста» - 1080 м, а пізніше – 1066 м; «межевая верста» – 2160 м [9]. Ступінь вірогідності суб'єктивний показник, для його визначення нами розроблена шкала за такими показниками (табл. 2).

Показники ступеня достовірності історико-географічного опису

№	Ступінь вірогідності	Відповідність назви	Відповідність якісного і кількісного опису
1.	Висока	Не змінилася	Об'єкт визначається легко
2.	Середня	Змінилася, але співзвучна із сучасною назвою	Для визначення об'єкта необхідні додаткові уточнення та порівняння окремих частин опису
3.	Низька	Сучасну назву визначити не вдалося	За описами точно положення об'єкта не відоме, можлива лише приблизна прив'язка до певної території

При аналізі вірогідності інформації слід зазначити, що не для кожної категорії об'єктів вона має велике значення. Зрозуміло, що воєнно-стратегічні об'єкти в наш час втратили своє суспільне значення і в багатьох випадках зникли, пороги та забори внаслідок будівництва Дніпрогесу були затоплені. Серед інших видів об'єктів на сучасному етапі дослідження вдалося розпізнати 95 із 36 річок, що приблизно складає 70 %, 40 із 77 населених пунктів (52 %).

Зрозуміло, що сучасна ідентифікація об'єктів потребує кропіткої роботи та залучення великої кількості джерел інформації краєзнавчого характеру. Тому в подальшому дослідженні планується особливу увагу приділити саме цьому напрямку діяльності з метою простеження динаміки та особливостей розвитку окремих географічних об'єктів.

Зібрана в результаті наукового дослідження інформація вимагає первинної обробки та систематизації. При визначенні категорії географічних об'єктів була використана згадана вище робота Шибанова [13], а також сучасні топонімічні класифікації [4]. Всі об'єкти розподілені нами на вісім груп (рис 1).

Категорії (види) об'єктів

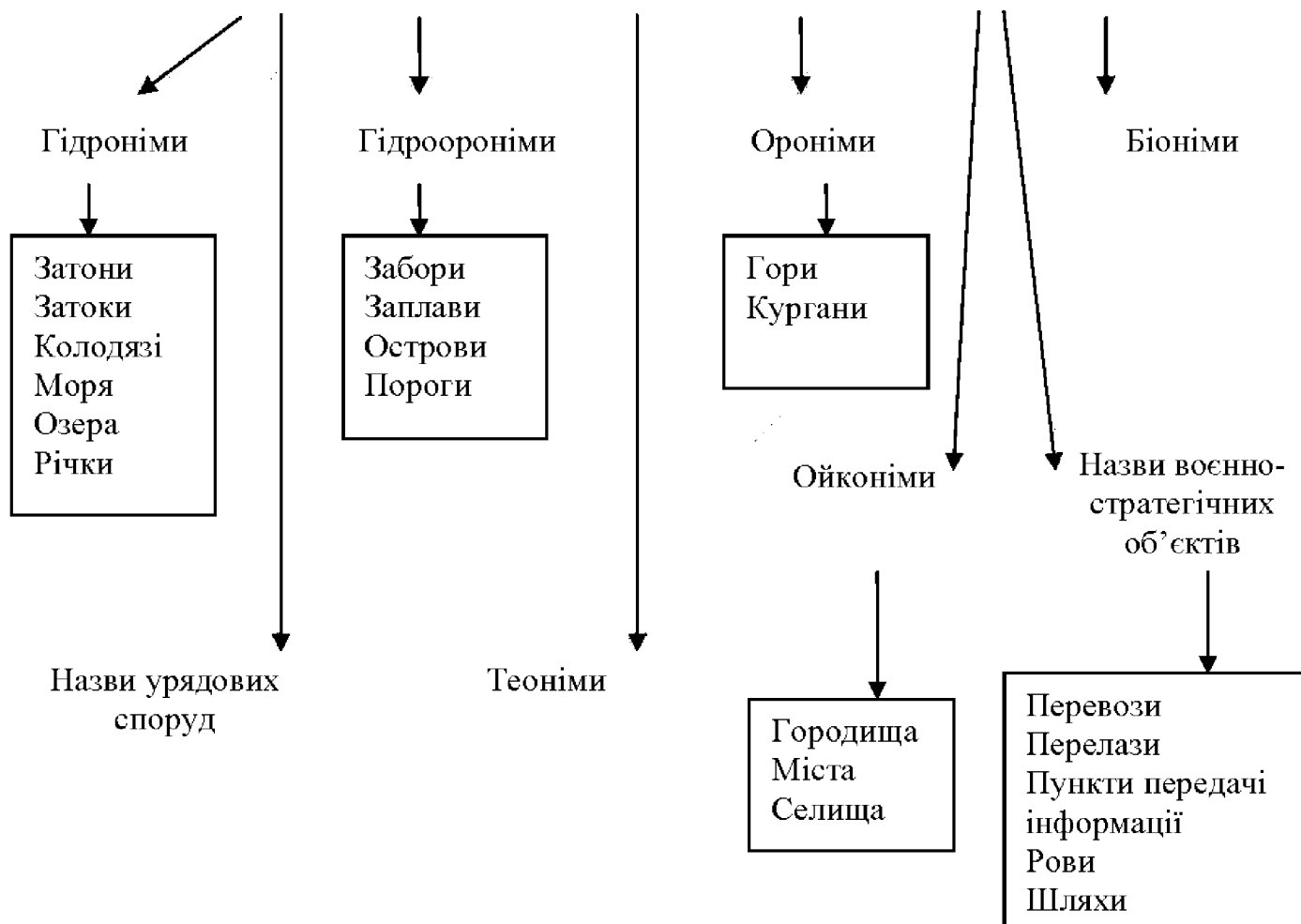

Рис.1. Класифікація географічних об'єктів за видами (категоріями)

Аналіз кількості об'єктів за окремими категоріями наведений у таблиці 3.

Характеристика об'єктів бази даних «Географічна спадщина КБЧ»

№	Група топонімів	Види об'єктів	Кількість	Частка (%) у		Приклади старовинних назв за КБЧ
				групі топонімів	загальній кількості	
1.	Гідроніми	Річки	120	84,5	43,6	Бротница, Орчина, Ангулец
		Джерела	16	11,3	5,8	Турьшков колодезь, Струденек колодезь
		Затони	2	1,4	0,7	Каменної, Орехової
		Моря	2	1,4	0,7	Черное, Озовское
		Затоки	1	0,7	0,4	Ильмень морская пролива
		Озера	1	0,7	0,4	Соленые озера
		разом	142	100,0	51,6	
2.	Гідроороніми	Пороги	9	52,9	3,3	Кадак, Звонец, Ненасытец, Волнег, Будило
		Забори	5	29,4	1,8	Товальжаної, Княгинин, Стрельчеї
		Острови	2	11,8	0,7	Хортица, Томаковка
		Заплави	1	5,9	0,4	Балаклеїська
		разом	17	100,0	6,2	
3.	Ороніми	Гори	5	50	1,8	Зарубина, Сизые, Святые, Лысая горка
		Кургани	5	50	1,8	Разрытой, Изюмский, Змеев, Савин
		разом	10	100,0	3,6	
4.	Біоніми		7	100	2,5	Турьих Лук, Леса Кош Боярак, Левкины розсопи
5.	Ойконіми	Міста	56	72	19,6	Кафа, Козлев, Острь, Путивль, Триполье, Стайки
		Городища	18	24	6,5	Белая Вежа, Галичья, Гадское, Гумнинья, Чуогуево
		Селища	3	4	1,1	Крупец, Покровская, Поповкина
		разом	77	100,0	27,3	
6.	Назви воєнно-стратегічних об'єктів	Перевози	10	50	3,6	Абашкин, Шабалинский,
		Дороги	4	20	1,5	Муравская, Кальмиуская, Изюмская,
		Місця передачі інформації	3	15	1,1	Две каменные девки, Камен человек
		Рови	2	10	0,7	Оборонный ров
		Перелази	1	5	0,4	Ляхов
		разом	20	100,0	7,3	
7.	Теоніми		3		1,1	Церковь пречистой Богородицы
8.	Назви урядових споруд		2		0,7	Царский двор на реке Альме
Всього			271		100,0	

Одним зі способів систематизації є класифікація. Географічна класифікація за територіальними принципами зводиться до класифікації назв географічних об'єктів у межах територіальних одиниць. Територіально-просторовий розподіл об'єктів виконувався за трьома системами районування: сучасний адміністративний поділ країни, українські землі за часів XVI-XVII ст., природна (басейни великих річок та морів). Зрозуміло, що для кожної категорії об'єктів районування проводилось за більш детальними ознаками.

На основі бази даних виявлена кількість географічних об'єктів за адміністративними областями України (рис. 2). Необхідно зважити на той факт, що при підрахунку об'єктів в межах областей України приблизно 20% об'єктів повторюються. Це стосується річок та доріг, які розташовані, як правило, у межах декількох областей країни.

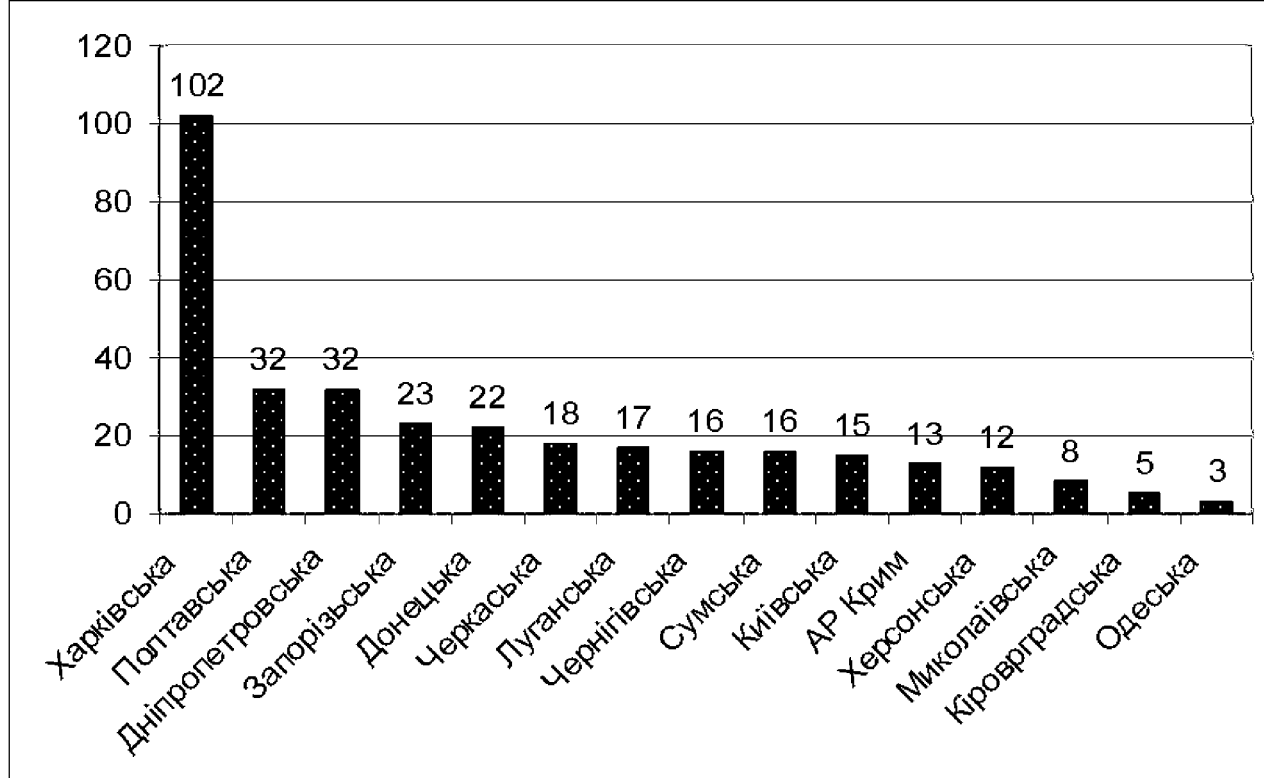

Рис 2. Кількість об'єктів за адміністративними областями України

Такий розподіл об'єктів за сучасними адміністративними областями України пояснюється географічними межами Росії кінця XVI – початку XVII ст. Саме Харківська область, яка практично повністю входила до складу Московської держави є лідером за кількістю об'єктів.

При аналізі гідронімів важливим є розподіл річок за басейнами головних річок та морів. Всі річки України, які занесені до бази даних «Історія України у географічних назвах», розподіляються таким чином: басейн Дніпра – 55 річок, басейн Дністра – 1, басейн Південного Бугу – 2, басейн Дону – 61, басейн Дунаю – 1, малі річки Приазов'я – 9; малі річки Причорномор'я – 1; басейн не виявлено – 4 річки.

При територіальному аналізі населених пунктів найбільший інтерес викликає класифікація за історико-географічними ознаками, тобто мається на увазі державна приналежність українських земель за часів написання КБЧ (табл.4).

Таблиця 4

Населені пункти України XVI-XVII ст.

Підпорядкованість українських земель	Сучасні області України	Кількість	Назви населених пунктів (наведені за КБЧ)
1	2	3	4
Московська держава	Харківська	13	Салтановское, Кодковское, Гуминья, Чюгуєво, Кабаково, Хороше, Донецкое, Мухначово, Змєєво, Каменное, Царев город, Накаток, Валки
	Сумська	4	Путивль, Крупець, Покровская, Поповкина
Річ Посполита (Київське воєводство, Запоріжжя)	Полтавська	19	Лубен, Горошино, Лукомля, Снятин, Синча, Лохвица, Многая, Коренка, Пирятин, Миргородок, Хомутец, Голтва, Маджеленка, Старое, Новое, Гадское, Галичья, Хорол, Буромля
	Черкаська	11	Кавнев, Дубков, Домантов, Пещеная, Алмазов, Мошна Вишневецкого, Черкасы, Бобровицы, Крилов, Чигирин, Медведица
	Київська	9	Киев, Триполье, Витачев Корецкого, Стайки, Иржищево, Ходоров, Терехтемирєв, Переяславль, Быков
	Чернігівська	8	Чернигов, Острь, Муромеск, Журавка, Прилуки, Гробов, Новгород Северской
	Сумська	2	Рамон, Глинск
	Дніпропетровська	1	Микитин Рог

1	2	3	4
Кримське Ханство (васал Османської імперії)	Херсонська	3	Мамаев сараи, Усламовы городки, Го- родище
	АР Крим	2	Перекоп, Гезлев
Османська імперія	Миколаївська	3	В устьє Буга, Синяя Вода, Кодима
	АР Крим	2	Кафа, Бахчисарай

Результатом даного етапу дослідження є створення структури бази даних «Географічна спадщина КБЧ» та опробування цієї методики на матеріалах «Книги Большому Чертежу». З метою поглиблення аналітичного дослідження бази даних нами планується: побудова серії карт; виявлення динаміки розвитку окремих географічних об'єктів; залучення до аналізу матеріалів КБЧ Етнографічного та господарчого характеру, які на даному етапі дослідження не були розглянуті.

Головною метою подальших досліджень є об'єктивний аналіз головних тенденцій розвитку географічної науки в Україні XVII – XVIII ст. Саме ця мета потребує системного аналізу джерельної бази, яка відтворює історичні особливості географічних досліджень в Україні. Тому в подальшому дослідженні важливим є залучення до комплексного історико-географічного аналізу широкої джерельної бази.

Література:

1. Боднарский М.С. Очерки по истории русского землеведения, Т.1-й. – М.: изд. АН СССР, 1947. – 291 с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. – Київ, 1989 – Т.1; 1990 – Т.2; 1993 – Т.3.
3. Дик Н.Е. Ломоносовский период в развитии русской географии. – М.: Мысль, 1976.– 127 с.
4. Жучкевич В.А. Общая топонимика. – Минск: Вышейшая школа, 1980. – 287 с.
5. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калатура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2003. – 488 с.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область – К.: Українська Радянська енциклопедія АН УРСР, 1966. – 1085 с.
7. Книга Большому чертежу, составленная в 1627 г. в XVII в. служила практ. руков. для «госуд. Службы посылкок» /Подготовлена к печати и ред. К.Н. Сербиной. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 229 с.
8. Лебедев Д. М. География в России петровского времени. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 385 с.
9. Постников А.В. Развитие крупномасштабной картографии в России / Отв. Ред. И.А. Федосеев; АН СССР, Ин-т истории естествознания и техники. – М.: Наука, 1989, – 227 с.
10. Птуха М.В. Очерки по истории статистики XVII- XVIII веков. – М.: ОГИЗ, 1945. – 352 с.
11. Райнов Т. Наука в России XI-XVII веков, очерки по истории до научных и естественно-научных воззрений на природу. Ч. I-III. – М.: Изд. АН СССР, 1940. – 505 с.
12. Топографическая карта Харьковской области масштаб 1: 200 000.– К.: ВКФ, 1999.
13. Шибанов Ф.А. Принципы отбора географических элементов в русской картографии конца XVI и начала XVII веков // Изв. ВГО. – 1953. – Т. 85, вып. 2, март-апрель. – С. 216-218
14. Шухардин С.В. История науки и техники: Учебное пособие / Под ред. А.А. Кузина. – Ч.1. С древнейших времен и до конца XVIII в. – М., 1974. – 152 с.
15. Україна: Загальногеографічна карта. Масштаб 1:1250000. – К.: Інститут передових технологій, 2001.

Summary:

The work is the historical-geographical analysis of the contents "The Book to the Large Drawing". The author has made a database "A Geographical heritage BLD". It consists of 278 geographical objects, which are in modern Ukraine completely or partially. The territorial-spatial distribution of objects was carried out on three systems territorial division: modern administrative division of the country, Ukrainian grounds in the period XVI-XVII of centuries, pools of the large rivers and seas.

УДК [911.3:631(477)](091)

Мирослава ВЛАХ

ПРОФЕСОР ЄВГЕН ХРАПЛИВИЙ: З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АГРОГЕОГРАФІЇ

Розвиток традиційного економічного напрямку вітчизняної суспільної географії, що потребує у сучасних умовах своєрідного “реанімування” на нових методологічних засадах, зумовлює необхідність дослідити становлення його науково-теоретичних основ в історичному аспекті. Особливо це стосується географії сільського господарства, оскільки поступальний розвиток цієї